

14. જન્મોત્સવ

પ્રસ્તાવના

* જન્મોત્સવ, જેના લેખક છે સુરેશ જોશી. સુરેશ હરિપ્રસાદ જોષીનો જન્મ 30 મી મે, 1921 ના રોજ સુરત જિલ્લાના બારડોલી તાલુકામાં આવેલા વાલોડ ગામમાં થયો હતો. વડોદરાની મહારાજા સયાજીરાવ યુનિવર્સિટીમાં ભાષાભવનના અધ્યક્ષ તરીકે તેમણે સેવા આપી હતી અને નિવૃત્ત થયા પછી બાકીનું જીવન વડોદરામાં જ પસાર કર્યું હતું.

‘મરણોત્તર’ અને ‘છિન્નપત્ર’ એ તેમની નોંધપાત્ર નવલકથાઓ છે. ‘ગૃહપ્રવેશ’ તેમનો નોંધપાત્ર વાર્તાસંગ્રહ છે જ્યારે ‘જનાન્તિકે’, ‘ઇદમસર્વમ’, ‘ઇતિ મે મતિ’ એ તેમના સંવેદનાસભર નિબંધસંગ્રહો છે. આ ઉપરાંત તેઓએ ‘કિંચિત્’, ‘ચિંતયામિ મનસા’, ‘અષ્ટમોધ્યાય’ જેવા વિવેચનગ્રંથો પણ લખ્યા છે. સાહિત્ય ક્ષેત્રે તેમની આ સિધ્ધિઓના કારણે તેમને ‘રણજિતરામ સુવર્ણચંદ્રક’ તથા ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી, ગાંધીનગર અને દિલ્હીના એવોર્ડ પ્રાપ્ત થયા છે. 3 જુન સપ્ટેમ્બર 1986 ના રોજ તેમનું અવસાન થયું હતું.

પ્રસ્તુત પાઠની જો વાત કરીએ તો આ પાઠ એ ‘ગૃહપ્રવેશ’ વાર્તાસંગ્રહમાંથી લેવામાં આવેલો છે, જેમાં સમયના એક જ બિંદુ પર બે પરિસ્થિતિનું સમાંતર આલેખન થયું છે. જેમાં એક તરફ અસિતના ટેકનોલોજીના જ્ઞાનના કારણે થતો કૃષ્ણજન્મ, એની સાથે ભળેલું લોકોનું કુતૂહલ અને આનંદનો પ્રસંગ છે. જ્યારે બીજી બાજુ ગરીબ કાનજી માટે તેના દીકરા કિસનનો જન્મ એ કોઈ આનંદનો અવસર નથી. એક તરફ કૃષ્ણના જન્મની પરિસ્થિતિ હળવી શૈલીમાં રજૂ થઈ છે તો બીજી તરફ કિસનના જન્મની પરિસ્થિતિ અત્યંત કરુણતાથી રજૂ થઈ છે. વાર્તાના અંતે કાનજી પોતાના દીકરાના પગ તોડાવીને જીવનભર ભીખ દ્વારા રૂપિયા કમાવાનો રસ્તો કરી દે છે, જેમાં કાનજી ની માતા માણેકની લાચારી અને દુઃખ વધારે પીડાદાયક છે. એક માને એના બાળકનું મુખ પણ બતાવ્યા વગર જીવનભર અપંગ બનાવી દેવામાં આવે છે. આમ, જન્મની બે પરિસ્થિતિને એક સાથે બતાવીને વાસ્તવિકતાને આ પાઠમાં અત્યંત કરુણ રીતે આલેખાઈ છે. તો ચાલો આપણે આ

સ્વાધ્યાય

1. નીચે આપેલા વિકલ્પોમાંથી સાચો વિકલ્પ પસંદ કરી લખો.

1. લાલ કિનખાબનો પડદો ક્યારે ખુલે તેની લોકો રાહ જોઈ રહ્યા હતા કારણ કે

- (A). વીજળીની કરામતથી કૃષ્ણ જન્મનું દ્રશ્ય ઉભું થવાનું હતું.
- (B). માણકી બાળકને જન્મ આપવાની હતી.
- (C). કિનખાબનો પડદો ખરેખર લીલા રંગનો હતો.
- (D). નાટક રજુ થઈ રહ્યું હતું.

2. આ પાઠમાં લેખક શું કહેવા માંગે છે ?

- (A). લેખક કશું જ કહેવા માંગતાં નથી.
- (B). કૃષ્ણજન્મનું મહત્વ સમજાવવા માંગે છે.
- (C). સમાજની જુદું જુદી બે પરિસ્થિતિનું ચિત્ર રજુ કરવા માંગે છે.
- (D). પૈસાદાર લોકો જ પુણ્યશાળી છે.

2. નીચેના પ્રશ્નોના એક વાક્યમાં ઉત્તર આપો.

1. હાવ બેઠો રે ઈમ કરવું સે કે પછી લાકડીના ટેકે હાલીને ભીખ માંગે ઈમ કરવું સે ? આ વાક્ય કોણ બોલે છે ?

ઉત્તર. આ વાક્ય વેલજી ડોસો બોલે છે.

2. ફગફગીયો દીવો બુઝાઈ જવાની સાથે બીજી કઈ ઘટના બની ?

ઉત્તર. ફગફગીયો દીવો બુઝાઈ જવાની સાથે બીજી બાજુ બાળકનું સંદન ગાજી ઉઠવાની ઘટના બની.

3. નીચેના પ્રશ્નોના બે-ત્રણ લીટીમાં ઉત્તર આપો.

1. અસિતે કૃષ્ણજન્મની કઈ તરકીબ રચી હતી તે જણાવો.

ઉત્તર. અસિતે બધાને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ કરી દે એવી તરકીબ રચી હતી. કારાગૃહમાં કૃષ્ણનો જન્મ, વર્ષા અને વાસુદેવનું કૃષ્ણને લઈને જમુના ઓળંગીને ગોકુળ જવું આ બધું વીજળીના કરામતથી તાદ્રશ્ય બનતું ચિત્ર બનાવવાની તરકીબ અસિતે રચી હતી.

2. કાનજી અને દેવજી બાળકને લઈને ક્યાં જતા હતા ? શા માટે ?

ઉત્તર. કાનજી અને દેવજી ઘુંટણ સમા પાણી ડહોડતા વેલજીના ઘેર જતા હતા. વેલજી ડોસો નવજાત શિશુના પગ મરોડીને અપંગ કરવાનો ધંધો કરતો હતો માટે કાનજીને દેવજી બાળકના ટાંટિયા વળાવવા વેલજી પાસે જતા હતા.

4. નીચેના પ્રશ્નોના સાત-આઠ લીટીમાં ઉત્તર આપો.

1. નિજમદિરમાં ઉભું કરેલું કૃષ્ણજન્મનું દ્રશ્ય વર્ણવો.

ઉત્તર. અસિત અમેરિકા જઈને ઈલેક્ટ્રીકલ એન્જીનીયરીંગ નું ખાસ શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરીને આવ્યો હતો. અસિતે કૃષ્ણજન્મના દ્રશ્યની ખાસ તરકીબ રચી હતી. ઘડિયાળના બે કાંટા ભેગા થતા જ કીનખાબનો લાલ પડદો સરસર કરતો ખુલ્યો. આકાશમાંથી તેજનો પૂંજ અવતરતો હોય તેમ ઝબકારો થયો. દેવકીના ખોળામાં બાળકના રૂપે એ તેજપૂંજ ઝૂલવા લાગ્યો. કારાગૃહના અંધકારમાં એ તેજપૂંજ અજવાળું પાથરતો હતો. એકા એક કાંસા, ઝાલર, મંજીરા, શંખ વગેરેનો તુમુલ ધ્વની થયો. રામદીન શરણાઈવાળાએ પ્રભાત નહોતું થયું છતાં બીભાસના સૂર છેડ્યા સામે મુખીયાજીયે રચેલા અન્નકૂટ પર પણ રંગોની યોજના ચાતુરીપૂર્વક કરી હતી. વાસુદેવ કૃષ્ણને લઈને ગોકુળ જવાની તૈયારીમાં હતા. દેવકી માનતી નહોતી હાથ હલાવીને કરગરતી હતી. પાશ્ચાદભૂમાં કરુણ શરણાઈનો કરુણ સૂર ધૂમી રહ્યો હતો. અસિતની તરકીબથી હવે ઘાઢ વર્ષાનું દ્રશ્ય આબેહુબ રજુ થયું હતું. આખરે વાસુદેવે કૃષ્ણને છાબમાં મુક્યા. અંગુઠો ધાવતા વટપત્રમાં સુતેલા ભગવાનના મોઢા પર ભુવનમોહન હાસ્ય હતું. વાસુદેવ ગોકુળ પહોંચ્યા જશોદામૈયા એ કૃષ્ણને શણગાર્યા, ગોકુળ આખું ટોળે વળ્યું. અસિત ખેલ પૂરો કરી બહાર આવ્યો.

2. નવજાત બાળકની કરુણતાને તમારા શબ્દોમાં આલેખો.

ઉત્તર. પ્રસ્તુત વાર્તામાં બે દ્રશ્યો એક સાથે દર્શાવ્યા છે. એક કૃષ્ણજન્મ અને બીજું ભિખારીને ત્યાં જન્મતા બાળકનું. સમયના એકજ બિંદુ પર બંને જન્મોત્સવની પરિસ્થિતિનું સમાંતર આલેખન થયું છે. કૃષ્ણને જળ, નાગ, નંદ સૌ થકી રક્ષણ મળે છે જ્યારે ભિખારી કાનજીને ત્યાં જન્મેલા બાળક કિસનને જન્મતાની સાથે જ મજબુરીના કારણે અપંગ બનાવી દેવામાં આવે છે.

કિસનને લઈને કાનજી અને દેવજી વરસાદ પાણીને ડહોડતા અંધારી રાતે વેલજી ડોહા ને ત્યાં કિસનના પગ મચકોડીને અપંગ બનાવવા માટે જાય છે. જેથી કાનજી અપંગ કિસનનો ભીખ માંગવાનાં સાધન તરીકે ઉપયોગ કરી શકે, કાનજી આંધડો છે, દીકરો અપંગ છે, દારુણ ગરીબી છે કિસનની માતા માણેકની લાચારી અને પીડા વધુ હૃદયદ્રાવક છે. એક તરફ કૃષ્ણજન્મનો ઉત્સવ અને બીજી તરફ ગરીબ માણેકના કિસનનો જન્મ છે. આનંદ અને કરુણા દર્શાવતી આ બે પરિસ્થિતિમાં નવજાત શિશુની દર્દનાક ચીસ અત્યંત હૃદયદ્રાવક છે.